

Powstańczy BREN – kryminalistyka w służbie historii

W Pracowni Badań Broni i Balistyki Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Stołecznej Policji poddawane są badaniom egzemplarze broni palnej pochodzące z różnych źródeł, niejednokrotnie znajdujące się w złym stanie technicznym.

W grudniu 2005 roku przekazano do badań materiał dowodowy ujawniony podczas prac przeprowadzonych przez Muzeum Powstania Warszawskiego w piwnicy budynku przy ul. Jaworzyńskiej 11 w Warszawie. Prace te zainspirowane zostały infor-

archeologicznych zostały zabezpieczone przez pracowników Muzeum Powstania Warszawskiego, amunicję wraz z magazynkami i taśmami nabojuowymi zabezpieczył patrol saper-ski, natomiast broń i jej elementy przekazano do Pracowni Badań Broni i Balistyki LK KSP. W skład przekazanego do badań materiału wchodziły m.in.: lufa ręcznego karabinu maszynowego BREN, korpus tegoż karabinu, stopka kolby, metalowe elementy pistoletu maszynowego PPSz oraz pistolet WALTHER PPK (ryc. 1).

Ryc. 1. Materiał nadesłany do badań
Fig. 1. Material submitted for examination

macją pochodzącą od osoby, która brała udział w Powstaniu Warszawskim. Na miejscu prac archeologicznych znaleziono metalowy pojemnik zawierający kilka egzemplarzy broni, duże ilości amunicji oraz kilkanaście różnych dokumentów należących do jednego z oddziałów powstańczych. Część odkrytej amunicji była załadowana do magazynków oraz taśm nabojuowych. Ze względu na fakt, że miejsce znalezienia cyklicznie zalewały wody gruntowe, broń pozbawiona była elementów drewnianych, a elementy metalowe pokrywała gruba warstwa nalotów korozyjnych. Dokumenty znalezione na miejscu prac

Najciekawszym elementem przekazanego materiału zarówno pod względem historycznym, jak i konstrukcyjnym okazał się ręczny karabin maszynowy BREN (ryc. 2).

Ręczne karabiny maszynowe BREN powstały na zamówienie armii brytyjskiej z przekonstruowania czeskiego ręcznego karabinu maszynowego ZB 26 (Zbrojovka Brno wzor 1926). Przeróbka w dużej mierze polegała na dostosowaniu czeskiego karabinu, z którego można było oddawać strzały z użyciem naboju karabinowych kal. 7,92 mm „Mauser”, pod nabój karabinowy kal. .303 „British”. Nazwa karabinu BREN powstała z połączenia dwóch pierwszych liter nazw miast Brno i Enfield. Brno to miejscowość, w której skonstruowano broń, natomiast w Enfield rozpoczęto jej produkcję. W czasie II wojny światowej rkm BREN kal. .303 „British” stał się podstawowym karabinem maszynowym armii brytyjskiej, natomiast rkm ZB 26 kal. 7,92 mm „Mauser” był w wyposażeniu oddziałów policji niemieckiej. Produkcję rkm-u BREN uruchomiono również w Kanadzie i Australii. Kanadyjska fabryka „Inglis”, produkująca tę broń dla Wielkiej Brytanii, otrzymała zamówienie na ww. karabiny maszynowe od chińskiej armii Czang Kaj-szeaka. Armia ta wyposażona była w produkowane w Chinach na licencji czeskiej rkm-y ZB 26 kal. 7,92 mm „Mauser”. Konstruktorzy kanadyjskiego „Inglisa”, omijając prawo patentowe, wykonali operację odwrotną niż konstruktorzy z Brna, przystosowując rkm BREN do strzelania

Ryc. 2. Ręczny karabin maszynowy BREN przekazany do badań
Fig. 2. BREN hand machine-gun submitted for examination

Z PRAKTYKI

z użyciem naboju karabinowego kal. 7,92 mm „Mauser” i po pewnym czasie uruchomili jego produkcję dla armii chińskiej. Do zasilania tego karabinu można było wykorzystywać magazynki pochodzące od rkm-u ZB 26.

dzenie ich do stanu wzajemnej współpracy. Czynności te prowadzono z dbałością o zachowanie elementów w jak najlepszym stanie i nienaruszenie struktury materiału, z którego zostały wykonane.

W pierwszym etapie zdjęto wierzchnią warstwę rdzy i pozostałości tkaniny, w którą zawinięty był badany BREN (ryc. 6).

Po pierwszym etapie oczyszczania częściowo ujawniono oznaczenia

Ryc. 3. Komora zamkowa i chwyt pistoletowy rkm-u BREN w stanie nadesłanym do badań

Fig. 3. BREN lock chamber and grasp as submitted for examination

Ryc. 4. Gniazdo lufy rkm-u BREN w stanie nadesłanym do badań

Fig. 4. BREN barrel socket as submitted for examination

Do Polski rkm-y BREN trafiły już w 1942 roku za sprawą zrzutów dokonywanych przez samoloty brytyjskie. Do czasów obecnych w naszym kraju zachowało się niewiele egzemplarzy tej broni pochodzącej z tamtego okresu. Wynika to z małej liczby zrzutów oraz dużych strat ponoszonych zarówno w czasie walk, jak i po ich zakończeniu. Tak więc odnalezienie tego typu broni oddziały powstającego jest dużą niespodzianką.

Podczas wstępnych oględzin rkm BREN, odnaleziony przy ul. Jaworzyńskiej, wydawał się wrakiem, prawie niemożliwym do odrestaurowania. Wszystkie drewniane elementy znajdowały się w stanie daleko posuniętego rozpadu. Części metalowe pokryte były grubą warstwą rdzy i fragmentami pasm tkaniny, w którą broń zawinięto (ryc. 3–5).

W Pracowni Badań Broni i Balistyki LK KSP przeprowadzono zabiegi mające na celu oczyszczenie elementów przekazanego do badań egzemplarza rkm-u BREN i doprowa-

Ryc. 5. Rura gazowa z dwójnogiem oraz część lufy rkm-u BREN w stanie nadesłanym do badań

Fig. 5. Gas pipe with bipod and fragment of a barrel (BREN) as submitted for examination

Ryc. 6. Prawa strona komory zamkowej rkm-u BREN po pierwszym etapie oczyszczania

Fig. 6. Right side of locking chamber (BREN) after first stage of cleaning

znajdujące się na badanym karabinie (ryc. 7). Okazało się, że badany rkm BREN jest wersją produkowaną w Kanadzie, w zakładach „Ingliš”. Karabin ten został wykonany w 1944 roku. Jest to wersja rkm-u BREN przystosowana do odstrzeliwania naboju kal. 7,92 mm „Mauser”, produkowana dla chińskiej armii Czang

Ryc. 7. Oznaczenie ujawnione na prawej powierzchni komory zamkowej rkm-u BREN po pierwszym etapie czyszczenia
Fig. 7. Marking detected on the right surface of locking chamber after first stage cleaning

Kaj-szeka. Trzeba w tym miejscu nadmienić, że niektórzy specjaliści zajmujący się historią wojskowości oraz uzbrojeniem twierdzą, że Brytyjczycy w swoich zrzutach dostarczali Armii Krajowej tylko rkm-y BREN kal. .303 „British”, aby odcinając dostawy amunicji, zapobiec ewentualnemu wykorzystaniu zrzutowych karabinów przeciwko ówczesnemu sojusznikowi – Związкови Radzieckiemu. Badana broń jest jaskrawym zaprzeczeniem powyższej teorii. Jest ona unikatowym egzemplarzem zarówno pod względem historycznym, jak i konstrukcyjnym. Dotychczas nie znaleziono w Polsce ani jednego wytworzonego w czasie II wojny światowej rkm-u BREN kal. 7,92 mm „Mauser”. Przy opracowywaniu niniejszego materiału nie udało się natrafić na jakiegokolwiek wzmianki na temat innego takiego egzemplarza.

Pierwszy etap czyszczenia nie doprowadził do uruchomienia mechanizmów przekazanego do badań karabinu, ale ujawnił część oznaczeń oraz uwidoczniał, w jaki sposób powstańcy zabezpieczyli swój arsenał przed zniszczeniem. Poddany oględzinom rkm BREN został przed zakopaniem zawinięty w pasma materiału nasączone olejem. Przestrzenie niewralgiczne, takie jak przewód lufy, gniazdo lufy

oraz wszystkie wolne przestrzenie między mechanizmami broni, wypłnione zostały smarem. Powierzchnie zewnętrzne pokryto farbą. Tak fachowe i pieczołowite zabezpieczenie sugerowało, że stan elementów wewnętrznych badanego karabinu będzie dobry.

Po kolejnym etapie czyszczenia uzyskano sprawność ruchową niemal wszystkich elementów przekazanego do badań rkm-u BREN. Po konsultacji z pracownikami Muzeum Powstania Warszawskiego czyszczenie zakończono na tym etapie. Po rozłożeniu

karabinu na podstawowe elementy zaobserwowano jeszcze jedną ciekawostkę. Na prawej oraz na górnej powierzchni rury gazowej ujawniono zalutowane otwory pochodzące od pocisku. Otwór wlotowy znajdujący się po prawej stronie rury gazowej i otwór wylotowy znajdujący się na górnej powierzchni tej rury wskazują, że tor lotu pocisku przebiega z prawej strony od dołu pod kątem ok. 45° do płaszczyzny pionowej badanego karabinu. Oba otwory zostały dokładnie zalutowane przez powstańców (ryc. 8–9).

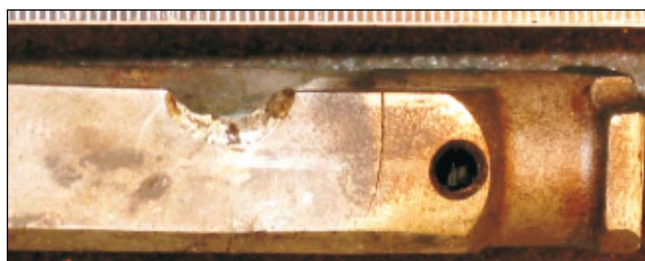
Pocisk przechodząc przez rurę gazową, uszkodził także prawą szynę suwadła, powodując w niej wyrwanie fragmentu materiału i dwa niewielkie pęknięcia (ryc. 10–11).

Ryc. 8. Otwór wlotowy w rurze gazowej badanego rkm-u BREN
Fig. 8. Entrance hole in gas pipe of BREN

Ryc. 9. Otwór wylotowy w rurze gazowej badanego rkm-u BREN
Fig. 9. Outlet hole in gas pipe of BREN

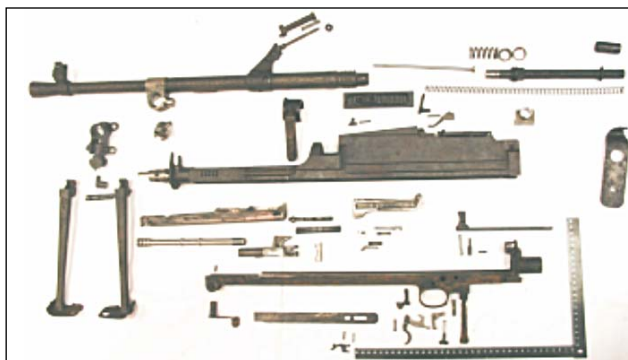

Ryc. 10. Uszkodzenie szyny suwadła – widok z prawej strony
Fig. 10. Damage of slide rail – right side view

Z PRAKTYKI

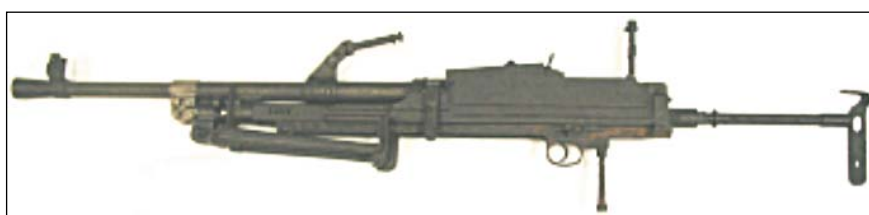
Ryc. 11. Uszkodzenie szyny suwadła – widok z góry, od wewnątrz
Fig. 11. Damage of slide rail – upper view from the inside

Ryc. 12. Elementy składowe badanego rkm-u BREN kal. 7,92 mm „Mauser”
Fig. 12. Elements of BREN cal. 7.92 mm „Mauser”

Wyjaśnienie okoliczności powstania przestrzeliny wywołać może kolejną sensację historyczną. Niektóre źródła podają bowiem, że Krzysztof Kamil Baczyński zginął, pełniąc funkcję drugiego amunicyjnego rkm-u BREN. Może akurat tego? Odpowiedź na to pytanie pozostawmy historykom.

Pomimo przedstawionych wyżej uszkodzeń wszystkie mechanizmy badanego karabinu działają w sposób prawidłowy. Pieczołowitość, z jaką naprawiono uszkodzenie, pokazuje, jak wielką wartość miał on dla po-

Ryc. 13. Przedmiotowy rkm BREN kal. 7,92 mm „Mauser” po zakończeniu badań
Fig. 13. BREN cal. 7.92 mm „Mauser” after completion of examinations

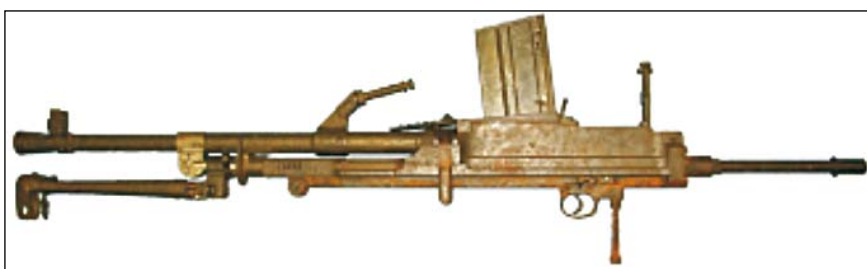
Zamek, pazur wyciągu łuski, wyrzutnik, zatrask magazynka oraz lufa oznaczone są liczbą „7,92”, wskazującą kaliber naboju służącego do zasilania przedmiotowego karabinu. Dla

żenie bezpiecznika – przełącznika rodzaju ognia tj.: A – *automatic* (ogień ciągły), S – *safe* (zabezpieczony) i R – *rifle* (ogień pojedynczy).

Na zakończenie badań sprawdzono współpracę wszystkich elementów przekazanego do badań rkm-u BREN, przeprowadzając próbę strzelania. Zakończyła się ona wynikiem pozytywnym. Mechanizmy przedmiotowego karabinu działają prawidłowo i można z niego oddawać strzały z użyciem naboju karabinowego kal. 7,92 mm „Mauser”.

Badania przedmiotowego rkm-u BREN dostarczyły wielu ciekawych informacji zarówno techniczno-technologicznych, jak i historycznych. Dzięki temu, że jest to unikatowy w Polsce egzemplarz tego typu broni oraz że zachował się w dobrym stanie technicznym, będzie z pewnością jednym z ciekawszych eksponatów Muzeum Powstania Warszawskiego.

Jarosław Dyga
zdz.: autor

Ryc. 14. Przedmiotowy rkm BREN kal. 7,92 mm „Mauser” z magazynkiem pochodzącym od rkm-u ZB 26

Fig. 14. BREN cal. 7.92 mm „Mauser” with magazine originating from ZB 26 hand machine-gun

wstańców. Właśnie tego typu broni najbardziej brakowało uczestnikom Powstania Warszawskiego.

Kontynuując badania, nadesłaną broń oczyszczono z resztek smaru i dokonano oględzin jej elementów składowych. Nie stwierdzono na nich uszkodzeń mogących mieć wpływ na działanie rkm-u.

odróżnienia go od protoplasty – rkm-u BREN kal. .303 „British” – na korpusie, po jego obu stronach namalowany jest pionowy czerwony pas o szerokości ok. 6 cm. Na prawej stronie korpusu badanej broni widnieją napisy „7,92 BREN” oraz „Inglis 1944”. Na lewej stronie korpusu znajdują się litery „A”, „S”, „R”. Oznaczają one poło-